

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНДА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮ
КАЛЫПТАНДЫРУУ
УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ, ЧТОБЫ СФОРМИРОВАТЬ КОМПЕТЕНЦИЮ
ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS TO FORM A COMPETENCE

Матисакова А. – улук окутуучу, ЖАМУ

Осмоналиева С. – улук окутуучу, ЖАМУ

Темирбаева Г. – улук окутуучу, ЖАМУ

Аннотация: Макалада компетенттүүлүк, компетенттүү мамиле, предмет аралык компетенциялар жөнүдө түшүнүк берилет. Окуучуларда калыптануучу компетенттүүлүктүн үч түрүнүн мааниси баяндалды.

Аннотация: Компетентным в этой статье, понятия междисциплинарных компетенций школьники образованные компетенции объяснил смысл трех раундов.

Annotation: Competent in this article, the concept of interdisciplinary competences pupils educated competence explained the meaning of the three rounds.

Ачык сөздөр: компетенттүүлүк, компетенттүү мамиле, предмет аралык компетенттүүлүктөр, динамизм.

Ключевые слова: компетенция, компетентный подход, междисциплинарная компетентность, динамизм.

Key words: competence, competent approach, interdisciplinary competence, dynamism.

Кыргызстандын билим берүүнүн Болонья процессине кирүү маселелерине байланыштуу акыркы жылдар ичинде билим берүү мазмунунда сапаттык өзгөрүүлөр болду: «компетенттүүлүк», «компетенттүү мамиле», «предмет аралык компетенциялар» түшүнүктөрү актуалдуулукка ээ болду, ошондой эле окуучунун, студенттин жалпы окуу көндүмдөрүн калыптандырууга басым жасалууда.

Компетенттүүлүк- (латын сөзү) ээ болуу, шайкеш келүү, туура келүү дегенди билдирет. Демек, компетенттүүлүк- бул окуучунун белгилүү бир кырдаалдарда: (окуу, инсандык, кесиптик) максаттуу, натыйжалуу иштөөсү үчүн зарыл болгон билим даярдыгына карата алдын ала коюлуучу социалдык талаптар.

Компетенттүүлүк адамдын ишмердүүлүк предметине инсандык жана атайын кесиптик мамилени камтыган тийиштүү билим, билгичтик көндүмдөргө ээ болуусу, башкача айтканда педагогикалык ишмердүүлүккө теориялык, практикалык жактан даярдыгы жана адамдык сапатына ээ болуусу.

Окуучу демейде биздин кайсы бир көндүмдү аңдап билбеген, ал боюнча компетентсиз болгон абалыбыздан башталат. Көндүмдү өздөштүрүүгө киришкенден тартып убакыт өткөн сайын биз аны аңдап биле баштайбыз; бирок биз али компетенттүү болбойбуз; бара-бара компетенттүүлүгүбүздү жогорулата беребиз да бул көндүмгө таандык аңдап билгендик жана компетенттүүлүк бирдей даражада болгон деңгээлге жетишебиз.

Мисалы: Педагогикалык практика – бул адис болуунун алгачкы кадамы, таанып билүүнүн жолу ыгы. Ошондуктан, студент практикант адис болуу үчүн педагогикалык практиканын бир нече этаптарын басып өтөт, өздөштүрөт; адаптациялык, өндүрүштүк, кесиптик, кесиптик базалык түрлөрүн өздөштүрүп, теориялык билимин практикада пайдаланып анан компетенттүүлүккө ээ болот. Демек, компетенттүүлүк бул инсандын

реалдуу туруктуу кырдаалдарда пайда болгон көйгөйлөрдү жана типтүү маселелерди билим, билгичтик, көндүмдөрдү педагогикалык процессте жана туруктуу тажрыйбаларды, баалуулуктарды пайдалануу менен чечүү жөндөмдүүлүктөрүн мүнөздөөчү сапаттарын айтабыз.

Окуп-үйрөнүү процессинде окуучу же студент өзү аракет кылып, билим алууга, түшүнүүгө, колдонууга, турмуш практика менен байланыштырууга, алган түшүнүктөрүн өз алдынча баалоого чыгармачылыгы менен пайдаланууга, өзгөртүп түзүүгө, жаратмандыкка аракеттенет. Маалыматты белгилүү деңгээлде өздөштүрө албаса, анда окуучу же студентке көйгөй пайда болот, аны процессте, турмушта колдонуу кыйынчылыкты туудурат жана окуп үйрөнүү компетенттүү болбойт. Окутуу процессинде мугалим ал эми үйрөнүү процессинде окуучу активдүү болушу зарыл.

Ройс Седлер белгилегендей сапат концепциясын мугалим кандай пайдаланса окуучу ошондой түшүнөт жана пайдаланат.

Педагогикалык процессте төмөндөгү компетенттүүлүктөр калыптандырылат:

- туруктуу өз алдынча иштөө жөнүндөгү демилгелүүлүк.
- жоопкерчиликти алуу жөндөмдүүлүгү.
- көйгөйлөрдүү байкоо жана аларды чечүү жолдорун издөөгө багыттоо.
- түрдүү кырдаалдарды талдоо жана аны колдоно билүү билгичтиги.
- кандайдыр бир билимдерди өздөштүрүү жөндөмдүүлүгү.
- педагогикалык процессте активдүү аракеттенүү жөндөмдүүлүгү
- окуучулар үчүн активдүү педагогикалык чөйрө түзүү .
- туура чечимди кабыл алуу билгичтиги.
- билим, билгичтик көндүмдөрүнүн негизинде чыгармачылыктарын өстүрүүгө багыттоо.
- инсандык, сапаттарын, касиеттерин калыптандыруу.

Инсандагы компетенттүүлүктү калыптандыруунун алгачкы баскычтарынан болуп, башталгыч класстын окуучулары менен болгон иш-аракет эсептелет.

Учурда башталгыч мектеп өз окуучуларын турмушка өзгөрүүлөргө даярдап, аларда мобилдүүлүк, динамизм, иштиктүүлүк сыяктуу сапаттарды өнүктүрүүгө тийишпиз. Бул максат ишке ашуусу үчүн билимди өздөштүрүү менен эле чектелбестен окуутуда ресурстарды натыйжалуу пайдалануу тандоо жасоо теориялык билимди практика менен салыштыруу жөндөмдөрүн калыптандыруубуз абзел.

Билим берүү стандарты көрсөткөндөй башталгыч класстын окуучулары өтө жигердүүлүк, маданияттуулук, сабырдуулук, атуулдук, бийик этикалык деңгээл, эмгекти сүйүү, өз алдынча чечим кабыл алууга, билим, билгичтиктерди, көндүмдөрдү, жөндөм алынган билимдерди турмушта колдоно билүү коммуникативдүүлүк, демилгелүүлүк жана башка сапаттарын калыптандыруу талап кылынып келет.

Окутуу жана тарбиялоо процессинде А. В. Хуторский жети жалпы маданий компетенттүүлүктү белгилеген.

1. Маанилүү баалуулук компетенттүүлүк, курчап турган дүйнөнү көрүү, сезүү, түшүнүү багыты, өзүнүн орду, ролу аракеттерин оңдоо, тандай билүү, салыштырма анализ жасоо чечимдерин кабыл алуу жөндөмдүүлүктөрү.
2. Жалпы маданий компетенттүүлүк. Улуттук жана жалпы адамзаттык маданияттын өзгөчөлүгүн, элдердин жашоосунун руханий-адептик негиздерин, илим менен диндин ролун, маданий жашоо образын чагылдыруучу билгичтиктери.
3. Окуу-таанымдык компетенциялар. Окуучулардын өз алдынча тааны-билүү иш аракетиндеги компетенттүүлүктөрүнүн жыйындысы; буга таанып-билүүнүн, иш-

аракеттердин максатын божомолдонуу, рефлексиялоону, уюштурууну, педагогикалык процессти операциялоону ж.б. билимдери жана билгичтиктери кирет.

4. Маалыматтык компетенттүүлүктөр. Окуучулардын билим берүү процессинде зарыл маалыматтарды өздөштүрүү, аны иштетүү, сактоо, издөө, талдоо, системалуу пайдалануу, өткөрүп берүү, колдонуу билгичтиктери.
 5. Коммуникативдик компетенттүүлүктөр. Баарлашуунун зарыл тилдеринде курчап турган жакынкы жана алыскы субъекттер менен бирге аракеттенүү, жеке, жупта, топто иштөө көндүмдөрүн, ошондой эле ар түрдүү социалдык ролдорго ээ болуу, баарлашуу билгичтиги.
 6. Социалдык-эмоциялык компетенттүүлүк билимдерге жана тажрыйбаларга ээ болууну туюнтат; жарандык, коомдук, ишмердик, үй-бүлөлүк мамилелер жана милдеттер, ошондой эле кесиптик өзүн-өзү аныктоо багытындагы билгичтиктер.
 7. Инсандык өзүн өркүндөтүү компетенттүүлүктөр. Руханий жана интеллектуалдык өзүн өнүктүрүү, эмоционалдык жөнгө салуу, өзүн колдоо, сыйлоо, сыңдоо ыктарын өздөштүрүү. Бул компетенттүүлүктөргө: өздүк гигиена эрежелери, саламаттыгы, толук кандуу тамактануу режими, жыныстык маданияты, адамдын коопсуз жашоо образы, экономикалык маданияты ж.б. көндүмдөрү кирет.
- Ошондой эле азыркы мезгилде процессте, турмушта төмөндөгү компетенттүүлүктүн түрлөрү да практикаланып келе жатат.
- Маалыматтык компетенттүүлүк өз ишин пландаштыруу жана ишке ашыруу, жүйөөлүү түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн маалыматты пайдаланууга даяр болушу. Маалымат менен иштөө көндүмүн болжолдойт: жетишпеген маалыматты максатка багыттуу издөө, айрым үзүндүүлөрдү салыштыруу жалпылоочу талдоону жана божомолдой билүү көндүмдөрүнө ээ болуу. Инсанга сыңдуу аңдап түшүнүлгөн маалыматтын негизинде аң-сезимдүү чечимдерди кабыл алуу;
 - социалдык - коммуникативдик компетенттүүлүк өз умтулууларын башка адамдардын жана социалдык топтордун кызыкчылыктары менен шайкеш келтирүүгө даяр болуу, көз-караштардын ар түрдүүлүгүн таануу менен башка адамдардын баалуулуктарын (диний, этностук, кесиптик, инсандык) сый-урмат менен мамиле кылуунун негизинде цивилизациялуу өз пикиринде туруу. Диалогдо зарыл маалыматты алууга даяр болуу жана жеке, социалдык жана кесиптик көйгөйлөрдү чечүүдө аны жазуу жүзүндө жана оозеки түрдө бере билүү;
 - Өзүн-өзү уюштуруу жана көйгөйлөрдү чечүү компетенттүүлүгү - маалыматтагы, окуу жана турмуштук кырдаалдагы карама-каршылыктарын табууга даяр болуусу жана ар кандай ыкмаларды пайдалануу менен өз алдынча же башка адамдар менен өз ара аракеттенип чечүү.

Сунуш кылынган компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу окуучуларда ийгиликтүү маалыматты кабыл алып, ал маалыматты салыштыруу ага карата ой-пикирин билдирүүгө, жаңы маалыматка кайтарым байланыш жасоого аны талдоого багыттайт. Маалымат менен иштөө менен бирге ийгиликтүү социалдашуу мүмкүндүгүн камсыз кыла алат. Ошондой эле маалыматтын негизинде практикалык иште пайда болгон көйгөйлөрдү чечүү жана тапшырманын ыкмаларын өздөштүрүү жөндөмү калыптанат.

Башкача айтканда, билим берүү практикасында компетенттүүлүк түшүнүгү кеңири түшүнүк катары болуп, көп функционалуу кызмат аткарат. Мисалы:

1. Окуучуларда күнүмдүк, кесиптик же социалдык турмушка ар түрдүү кырдаалдарда көйгөйлөрдү чече билүүгө мүмкүндүк берет. Коюлган маанилүү максаттарга жетишүү үчүн аларды өздөштүрүү функциясы.

2. Окуучуларда калыптанган компетенттүүлүктөр мектеп турмушунда гана эмес, үй-бүлөдө, кесиптик чөйрөдө социалдашууда колдонулат.
3. Окуучуларда ой жүгүртө билүүнү, өзүн-өзү баалоону, аткарган тапшырмасын талдай билүүнү, өзүнүн көз-карашын аныктоону, кырдаалга сындуу ой-жүгүртүүнү камсыз кыла алат.

Демек, компетенттүүлүк-бул инсандын реалдуу кырдаалдарда пайда болгон көйгөйлөрдөн, типтүү маселелерди, билимдерди педагогикалык процессте жана турмуштук тажрыйбаларды, баалуулуктарды пайдалануу менен чечүү жөндөмдүүлүгүн мүнөздөөчү сапаттарын түшүнөбүз, ошондой эле адамдын өмүр бою окуу, кесиптик билгичтиктерди өздөштүрүүгө даяр болуу жөндөмдүүлүктөрүн чагылдырат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Абдырахамнов Т.А., Ногаев М.А. Компетентностный подход в современном образовании: Учебное пособие. – Б.: 2011. 114стр.
2. Лебедев О.Е. Школьные технологии №5, М., 2004г.
3. Бекбоев И. Инсанга багыттап окутуунун теориялык жана практикалык маселелери. Б.: 2011.